

2019 m. ataskaita apie pagrindinių teisių būklę FRA nuomonės

2018 m. pagrindinių teisių apsaugos srityje padaryta pažanga, tačiau neišvengta ir nesėkmių. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (angl. FRA) 2019 m. ataskaitoje apie pagrindinių teisių būklę apžvelgiami svarbiausi šios srities pokyčiai, taip pat aptariami laimėjimai ir neišspręsti susirūpinimą keliantys klausimai. Šiame leidinyje pateikiamos FRA nuomonės apie pagrindines nagrinėjamų teminių sričių naujoves ir trumpa faktinių duomenų, kuriais grindžiamos šios nuomonės, apžvalga. Jame glaustai, tačiau informatyviai apžvelgiamos didžiausios ES ir jos valstybėse narėse kylančios su pagrindinėmis teisėmis susijusios problemos.

Turinys

	1 Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimas ES – žmogaus ir pagrindinių teisių klausimas	2
	2 ES pagrindinių teisių chartija ir jos taikymas valstybėse narėse	5
	3 Lygybė ir nediskriminavimas	6
	4 Rasizmas, ksenofobija ir susijusi nepakanta	9
	5 Romų integracija	11
	6 Prieglobstis, vizos, migracija, sienos ir integracija	13
	7 Informacinė visuomenė, privatumas ir duomenų apsauga	15
	8 Vaiko teisės	17
	9 Teisė kreiptis į teismą, įskaitant nusikaltimų aukų teises	19
	10 Neįgalųjų teisių konvencijos įgyvendinimo raida	21

1 Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimas ES – žmogaus ir pagrindinių teisių klausimas

Šiame skyriuje nagrinėjamas žmogaus ir pagrindinių teisių sistemos ir visuotinėje Darbotvarkėje iki 2030 m. nustatytų darnaus vystymosi tikslų (DVT) tarpusavio ryšys, atsižvelgiant į valstybių narių ir ES vidaus politiką. Didžiausias dėmesys jame skiriamas DVT, susijusiems su nelygybės mažinimu (10-asis DVT) ir taikos, teisingumo ir stiprių institucijų skatinimu (16-asis DVT). Šiame skyriuje pabrėžiama, kad svarbu rinkti išskaidytus duomenis apie sunkiai pasiekiamas gyventojų grupes, siekiant plėtoti faktais grindžiamas, tikslines ir su teisėmis suderinamas politines priemones, padedančias įgalinti visus, ypač asmenis, kuriems kyla didžiausia rizika būti paliktiems nuošalyje. Skyriuje taip pat nagrinėjama, kaip ES ir jos valstybės narės laikosi savo įsipareigojimo įtvirtinti žmogaus teisėmis grindžiamą požiūrį darnaus vystymosi srityje, apžvelgiamos politikos koordinavimo ir finansinės priemonės, kurios padeda skatinti, kad DVT būtų įgyvendinami visapusiškai gerbiant pagrindines teises, ir pabrėžiama nacionalinių žmogaus teisių institucijų, lygybės įstaigų ir ombudsmeno institucijų, taip pat vietos valdžios institucijų, verslo bendruomenių ir pilietinės visuomenės svarba integruojant DVT žmogaus teisių aspektą.

Darnaus vystymosi tikslai (DVT) ir žmogaus bei pagrindinės teisės papildo vieni kitus siekiant bendro tikslo skatinti visų žmonių gerovę. DVT yra konkreti tikslinė visuotinė politikos darbotvarkė, parengta siekiant nukreipti valstybių ir kitų subjektų, įskaitant ES, veiksmus, o žmogaus ir pagrindinės teisės – išsami normatyvinė sistema, kuria sukuriama teisiniai įpareigojimai ir atskaitomybė. DVT grindžiami žmogaus ir pagrindinėmis teisėmis, jais siekiama šias teises įgyvendinti. Kita vertus, teisėmis grindžiamas požiūris į DVT yra tinkamiausias skatinant vystymosi tikslų įgyvendinimą.

Visiems DVT būdingas tiesioginis arba netiesioginis pagrindinių teisių aspektas ir visi jie yra tarpusavyje susiję. Vis dėlto kai kurie jų, pavyzdžiui, 10-asis DVT mažinti nelygybę ir 16-asis DVT skatinti taiką, teisingumą ir stiprias institucijas, turi aiškiau išreikštą teisių aspektą. Atsižvelgiant į tai, 10-ojo ir 16-ojo DVT įgyvendinimas ir pažangos juos įgyvendinant vertinimas taip pat susiję su tarptautinėse žmogaus teisių priemonėse ir ES pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintų žmogaus ir pagrindinių teisių, tokių kaip teisė į žmogaus orumą, moterų ir vyrų nediskriminavimas ir lygybė prieš įstatymą, teisė į gyvybę ir asmens neliečiamybę, teisė į socialinę apsaugą ir pagalbą arba su teise kreiptis į teismą susijusias teises, įgyvendinimu ir pažangos jas įgyvendinant vertinimu.

Eurostato teikiami duomenys, į kuriuos įtraukti FRA duomenys apie smurtą prieš moteris ir kuriuos papildoma FRA renkami ir analizuojami papildomi sunkiai pasiekiamų gyventojų grupių, pavyzdžiui, etninių ar religinių mažumų, imigrantų ar lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių (LGBTI) asmenų, duomenys, atkreipia dėmesį į tai, kad reikia dėti daugiau pastangų siekiant visapusiškai įgyvendinti DVT. Per praeitus keletą metų nelygybė, ypač pajamų nelygybė, išaugo. Nors pastaruju metu šis augimas, regis, sustojo, dėl bendro pajamų nelygybės lygio augimo kilo daugialypių iššūkių, trukdančių vienodomis sąlygomis pasinaudoti pagrindinėmis teisėmis, ypač palankių sąlygų neturinčioms gyventojų grupėms. Didelė dalis ES gyventojų patyrė ne tik diskriminaciją ir priekabavimą, bet ir smurtą prieš asmenis diskriminaciniais motyvais, taip pat smurtą prieš moteris. Be to, kilo naujų iššūkių, susijusių su pagarba teisinės valstybės principams.

Šioms problemoms spręsti ir DVT pasiekti laikantis su pagrindinėmis teisėmis susijusių įsipareigojimų, ES ir valstybės narės turi keletą priemonių, pavyzdžiui, griežtus kovos su diskriminacija teisės aktus ir įvairių sektorių politikos priemonių. Tačiau jokio oficialaus pasiūlymo dėl bendros ES išsamios teisėmis grindžiamos darnaus vystymosi strategijos, pavyzdžiui, tokios, kurią laikotarpiui iki 2020 m. pasiūlė ES daugiašalė DVT suinteresuotųjų subjektų

platforma, dar nėra. Šiuo atžvilgiu Europos Komisija, siekdama pradėti diskusijas, 2019 m. pradžioje paskelbė diskusijoms skirtą dokumentą, kuriame pateikiami trys galimi tokios strategijos scenarijai. Remdamasi šiuo diskusijoms skirtu dokumentu, ES Taryba 2019 m. balandžio mėn. patvirtino savo išvadas „Siekiant vis darnesnės Sąjungos“.

Svarbų vaidmenį įgyvendinant DVT taip pat gali atlikti veiksmingi politikos stebėsenos ir koordinavimo mechanizmai, tokie kaip Europos semestras, kuriuos taikant naudojamosi ES teisingumo rezultatų ir socialinių rodiklių suvestinėse skelbiamais duomenimis. Vis dėlto konkrečioms šalims skirtose rekomendacijose, teikiamose įgyvendinant Europos semestrą, į DVT įgyvendinimo darbotvarkę ar atitinkamus reikalavimus, susijusius su pagrindinėmis teisėmis, iki šiol nėra aiškiai atsižvelgiama.

Dar viena svarbi priemonė – ES fondų naudojimas. Neseniai pateiktais Europos Komisijos pasiūlymais busimas ES finansavimas įgyvendinant naująją 2021–2027 m. daugiametę finansinę programą (ES biudžetas) siejamas su sąlygomis, susijusiomis su teisėmis (vadinamosios reikiamos sąlygos), kaip antai ES pagrindinių teisių chartijos laikymasis ir įgyvendinimas. Be to, Komisija pasiūlė būdus apsaugoti Sąjungos biudžetą esant visuotinių teisinės valstybės principo taikymo valstybėse narėse trūkumų.

Tam, kad būtų gerbiamos ir skatinamos pagrindinės teisės, drauge skatinant DVT ir visa apimančio įsipareigojimo nė vieno asmens nepalikti nuošalyje įgyvendinimą, reikalinga kompetencija ir tinkami bei suskirstyti duomenys. Tokių duomenų ne visada yra. Be to, net kai tokių duomenų yra, į juos ne visada atsižvelgiama.

Kalbant apie teisėmis grindžiamą DVT įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu, būtų naudinga labiau struktūrizuoti ir sistemingai į DVT koordinavimo ir stebėsenos mechanizmus bei ES fondų stebėsenos komitetų veiklą įtraukti nacionalines žmogaus teisių institucijas, lygybės įstaigas ir ombudsmeno institucijas, vietos valdžią, socialinius partnerius, įmones ir pilietinę visuomenę. Tai taip pat padėtų stiprinti institucijas, taigi ir skatintų įgyvendinti DVT, susijusį su taika, teisingumu ir stipriomis institucijomis (16-asis DVT).

Be to, nacionalinių žmogaus teisių institucijų, lygybės įstaigų ir ombudsmeno institucijų galimybės prisidėti renkant ir analizuojant su DVT ir pagrindinėmis teisėmis susijusius sunkiai pasiekiamų gyventojų grupių duomenis iš esmės dar nėra išnaudotos. Bendradarbiaudamos su nacionalinėmis statistikos institucijomis ir remdamosi savo kasdieniu darbu bei FRA šioje srityje turima patirtimi ir jos teikiama technine pagalba, jos galėtų įnešti svarų indėlį šioje srityje.

1.1 FRA nuomonė

ES institucijos turėtų užtikrinti, kad bet kokioje būsimoje ES tvaraus augimo strategijoje būtų atitinkamai atspindėti visi pasaulinėje Darbotvarkėje iki 2030 m. nustatyti DVT ir su jais susiję smulkesni tikslai, įskaitant DVT mažinti nelygybę (10-asis DVT) ir DVT skatinti taiką, teisingumą ir stiprias institucijas (16-asis DVT). Tokia strategija turėtų būti skatinama integruoti ir įgyvendinti DVT, pripažįstant glaudžias visų 17 DVT ir ES pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintų pagrindinių teisių tarpusavio sąsajas. ES valstybės narės, rengdamos ar peržiūradamos savo darnaus vystymosi strategiją ar veiksmų planus, turėtų vadovautis panašiu požiūriu.

1.2 FRA nuomonė

Įgyvendinant ES Europos semestro politikos ciklą, visų pirma Europos Komisijai atliekant vertinimą ir rengiant dvi rekomendacijas, turėtų būti atsižvelgiama į pasaulinę Darbotvarkę iki 2030 m. ir joje užsibrėžtus darnaus vystymosi tikslus, taip pat į atitinkamus įpareigojimus dėl žmogaus ir pagrindinių teisių, nustatytus ES pagrindinių teisių chartijoje ir tarptautinėje teisėje žmogaus teisių srityje. Šiuo atžvilgiu konkrečioms šalims skirtose rekomendacijose aptariami klausimai galėtų būti susieti su konkrečių DVT įgyvendinimu ir ES pagrindinių teisių chartijos nuostatų laikymusi.

1.3 FRA nuomonė

ES valstybės narės į DVT įgyvendinimo procesą turėtų įtraukti pilietinę visuomenę visomis jos apraiškomis ir visais jos lygmenimis. Šiuo atžvilgiu kaip įkvepiantį pavyzdį jos galėtų apsvastyti Europos Komisijos aukšto lygio daugiašalės suinteresuotųjų subjektų darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo platformos modelį. Be to, jos taip galėtų apsvastyti galimybę pakviesti pilietinės visuomenės organizacijas aktyviai dalyvauti DVT įgyvendinimo ir stebėsenos veikloje ir imtis priemonių, kad šioms organizacijoms būtų suteikta daugiau galių, teikiant joms mokymą ir skiriant finansavimą, remiantis konkrečiomis DVT įgyvendinimo veiksmų gairėmis.

1.4 FRA nuomonė

ES teisės aktų leidėjas turėtų patvirtinti naują reikiamą sąlygą, apimančią veiksmingą ES pagrindinių teisių chartijos taikymą ir įgyvendinimą, kaip nustatyta Europos Komisijos pasiūlytame kitos 2021–2027 m. daugiametės finansinės programos laikotarpiui skirtame Bendrųjų nuostatų reglamente. Tokia griežtesnė sąlyga būtų papildoma priemonė teisėmis grindžiamam DVT įgyvendinimui skatinti. ES institucijos turėtų tęsti diskusijas ir toliau siekti tikslo apsaugoti Sąjungos biudžetą esant visuotinių teisinės valstybės principo taikymo valstybėse narėse trūkumų – taip būtų skatinama toliau siekti DVT tikslo dėl taikos, teisingumo ir stiprių institucijų (16-asis DVT).

1.5 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų užtikrinti aktyvų ir prasmingą nacionalinių žmogaus teisių institucijų, lygybės įstaigų ir ombudsmeno institucijų dalyvavimą ES finansuojamų programų stebėsenos komitetų veikloje ir DVT įgyvendinimo stebėsenos ir koordinavimo mechanizmuose. Kaip FRA ne kartą pabrėžė, šioje srityje valstybės narės turėtų suteikti joms pakankamai išteklių ir reikiamą pagalbą, kad jos galėtų plėtoti savo gebėjimus atlikti šias užduotis.

1.6 FRA nuomonė

ES institucijos ir valstybės narės turėtų apsvaistyti galimybę naudotis visais turimais statistiniais duomenimis ir kitais faktiniais duomenimis apie diskriminaciją ir smurtą bei priekabiavimą turint išankstinių neigiamų nuostatų, taip pat apie smurtą prieš moteris. Jie papildytų teikiamą informaciją apie atitinkamus DVT rodiklius, įskaitant FRA teikiamus duomenis ir faktus. Valstybės narės turėtų rinkti ir suskirstyti DVT įgyvendinimo požiūriu svarbius duomenis, visų pirma duomenis, susijusius su pažeidžiamomis ir sunkiai pasiekiamomis gyventojų grupėmis, siekiant užtikrinti, kad niekas nebūtų paliktas nuošalyje. Šiuo atžvilgiu jos turėtų susipažinti su FRA duomenimis, kad nustatytų, ar šie duomenys gali papildyti jų nacionalines ataskaitas ir stebėseną, suteikti galimybę duomenis suskirstyti. Be to, valstybės narės turėtų skatinti nacionalinių statistikos institucijų bendradarbiavimą su nacionalinėmis žmogaus teisių institucijomis, lygybės įstaigomis ir ombudsmeno institucijomis. Valstybės narės turėtų apsvaistyti galimybę naudotis šioje srityje FRA ekspertų teikiama technine pagalba ir vadovautis jų rekomendacijomis.

2 ES pagrindinių teisių chartija ir jos taikymas valstybėse narėse

2018 m. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija jau devintus metus buvo teisiškai įpareigojantis ES teises reglamentuojantis aktas. Juo papildomos nacionalinės konstitucijos ir tarptautinės žmogaus teisių priemonės, visų pirma Europos žmogaus teisių konvencija (EŽTK). Kaip ir ankstesniais metais, Chartijos reikšmė ir jos taikymas nacionaliniu lygmeniu buvo prieštaringi. Nacionaliniai teismai Chartiją taikė. Nors daug nuorodų į Chartiją buvo paviršutiniškos, įvairūs teismų sprendimai rodo, kad Chartija gali suteikti pridėtinės vertės ir turėti įtakos. Daugelyje valstybių narių Chartija buvo remiamasi atliekant poveikio vertinimus ir vykdant teisės aktų tikrinimo procedūras. Tačiau ši veikla anaip tol nebuvo sisteminga ir, kaip paašškėjo, buvo veikiau išimtis nei taisyklė. Taip pat paašškėjo, kad vyriausybės politika, kuria siekiama skatinti taikyti Chartiją, išliko labai reta išimtis, nors Chartijos 51 straipsniu valstybės įpareigojamos iniciatyviai skatinti jos nuostatų taikymą. 2019 m. minimos dešimtosios Chartijos metinės yra gera proga suteikti didesnį politinį postūmį išnaudoti visas Chartijos teikiamas galimybes.

ES pagrindinių teisių chartija įsigaliojo vos prieš devynerius metus. ES valstybės narės yra įpareigosotos gerbti Chartijoje įtvirtintas teises ir jas „taikyti pagal turimus atitinkamus įgaliojimus“ (Chartijos 51 straipsnis). Tačiau sprendžiant pagal turimus faktinius duomenis ir FRA konsultacijas, valstybės narės neturi nacionalinės politikos, kuria būtų skatinamas informuotumas apie Chartiją ir jos įgyvendinimas. Praktikuojantiems teisininkams, įskaitant nacionalinių administracijų, teisminių institucijų ir nacionalinių parlamentų teisininkus, tenka labai svarbus vaidmuo įgyvendinant Chartiją. Teisminės institucijos Chartiją taiko, tačiau kitose valdymo srityse ji, regis, mažiau žinoma. FRA, remdamasi šioje ataskaitoje surinktais faktiniais duomenimis ir laikydamasi savo Nuomonės 4/2018 „Pagrindinių teisių chartijos įgyvendinimo iššūkiai ir galimybės“, išdėsto toliau nurodytas nuomones.

2.1 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų imtis iniciatyvų ir politinių priemonių, kuriomis siekiama didinti informuotumą apie Chartiją ir jos įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu, kad Chartija galėtų atlikti reikšmingą vaidmenį visose srityse, kuriose ji taikoma. Tokios iniciatyvos ir politinės priemonės turėtų būti grindžiamos faktais, idealiai atveju gaunamais remiantis reguliariai atliekamais Chartijos taikymo ir informuotumo apie ją nacionalinėje aplinkoje vertinimais.

Kalbant konkrečiau, valstybės narės turėtų užtikrinti, kad nacionaliniams teisėjams ir kitiems praktikuojantiems teisininkams būtų reguliariai siūlomi tiksliniai ir poreikiais grindžiami mokymo apie Chartiją ir jos taikymą moduliai tokio būdu, kad atitiktų poreikius ir būtų užtikrinamas dalyvavimas mokyme.

2.2 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų siekti sekti, kaip Chartija faktiškai taikoma nacionalinėje teismų praktikoje ir teisėkūros bei reguliavimo procedūrose, kad galėtų nustatyti trūkumus bei konkrečius poreikius siekiant geriau įgyvendinti Chartiją nacionaliniu lygmeniu. Pavyzdžiui, ES valstybės narės turėtų peržiūrėti savo nacionalines teisinio įstatymų tikrinimo ir jų poveikio vertinimo procedūras, turėtų būti aiškiai nurodomos ne tik nacionalinės žmogaus teisių priemonės, kaip yra dabar, bet ir Chartija, kad rizika, jog į Chartiją nebus atsižvelgta, būtų kuo mažesnė.

3 Lygybė ir nediskriminavimas

2018 m. padaryta pažanga sprendžiant klausimus, susijusius su ES teisinėmis ir politinėmis priemonėmis, kuriomis skatinama lygybė ir nediskriminavimas, vertintina nevienareikšmiškai. Nors po dešimtmetį trukusių derybų ES Taryba dar nebuvo priėmusi pasiūlytos Vienodo požiūrio direktyvos, Europos Komisija pasiūlė ES finansines priemones pagal naująją ES daugiametę finansinę programą, kuriomis remiama kovos su diskriminacija politika ES ir nacionaliniu lygmenimis. Komisija taip pat pateikė Rekomendaciją dėl lygybės įstaigoms taikytinų standartų, kurioje pateikiamos naudingos apsaugos nuo diskriminacijos stiprinimo gairės. ES toliau bendradarbiavo su valstybėmis narėmis, siekdama paremti jų pastangas skatinti lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių (LGBTI) asmenų lygybę, ir keletas valstybių narių šiuo tikslu patvirtino teises ir politines priemones. Religinių drabužių ir simbolių draudimai ir toliau kurstė ginčus. Tuo tarpu ES ir valstybės narės ėmėsi įvairių veiksmų lygybės duomenų rinkimui ir naudojimui paremti, be to, 2018 m. buvo paskelbti įvairūs tyrimai ir apklausos, kurių metu gauti faktiniai duomenys apie ES gyventojų patiriamos diskriminacijos mastą ir pobūdį.

Dabartine ES teisine sistema užtikrinama visapusiška apsauga nuo diskriminacijos dėl lyties ir rasinės ar etninės kilmės svarbiausiose gyvenimo srityse. Tačiau šiuo metu sistema užtikrinama apsauga nuo diskriminacijos dėl religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ir seksualinės orientacijos tik užimtumo ir profesinės veiklos srityse. 2018 m. pabaigoje, po dešimtmetį trukusių derybų, ES Taryba dar nebuvo priėmusi Vienodo požiūrio direktyvos, kuria šios apsaugos taikymo sritis būtų išplėsta, įtraukiant į ją švietimo, socialinės apsaugos sritis, taip pat galimybes gauti ir teikti prekes ir paslaugas, įskaitant aprūpinimą būstu. Vadinasi, jei asmuo patiria diskriminaciją, pavyzdžiui, būsto srityje dėl rasinės ar etninės kilmės, jam apsauga ES teisės aktais užtikrinama, tačiau jei jis yra diskriminuojamas dėl seksualinės orientacijos ar kitų priežasčių, tokia apsauga jam neužtikrinama. Todėl atsiranda dirbtinė diskriminavimo priežasčių hierarchija, pagal kurią dėl skirtingų priežasčių diskriminuojami asmenys yra nevienodai apsaugoti.

ES pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnyje draudžiama bet kokia diskriminacija dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnyje nustatyta, kad Taryba, spręsdama pagal specialią teisėkūros procedūrą ir Europos Parlamentui pritarus, gali vieninai imtis atitinkamų veiksmų, siekdama kovoti su diskriminacija dėl lyties, rasinės ar etninės kilmės,

religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos.

3.1 FRA nuomonė

Atsižvelgiant į tai, kad yra daugybė diskriminacijos dėl įvairių priežasčių įrodymų tokiose srityse kaip švietimas, socialinė apsauga ir galimybė gauti prekes ir paslaugas, įskaitant aprūpinimą būstu, ES teisės aktų leidėjas turėtų dėti daugiau pastangų, kad būtų priimta Vienodo požiūrio direktyva. Taip būtų užtikrinta, kad ES teisės aktais asmenys būtų visapusiškai saugomi nuo diskriminacijos, įskaitant diskriminaciją dėl religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ir seksualinės orientacijos, pagrindinėse gyvenimo srityse.

2018 m. paskelbti FRA apklausų ir įvairių nacionalinių tyrimų rezultatai patvirtina, kad visoje ES kasdieniame gyvenime tebėra patiriama diskriminacija ir nelygybė dėl įvairių priežasčių. Šie rezultatai taip pat sistemingai rodo, kad diskriminaciją patiriantys asmenys retai praneša, jog yra diskriminuojami. Priežastis, dėl kurios nepranešama apie diskriminaciją, dažniausiai būna ta, kad asmuo mano, jog jam pranešus niekas nepasikeis.

Atsižvelgiant į šiuos įrodymus, galima teigti, kad ir Rasinės lygybės direktyvos, ir Lygių galimybių užimtumo srityje direktyvos nuostatose dėl pozityvių veiksmų nustatyta, kad, siekiant praktiškai užtikrinti visapusišką lygybę, vienodo požiūrio principas

nė vienai valstybei narei nedraudžia toliau taikyti arba imtis konkrečių priemonių, skirtų užkirsti kelią patirti nepatogumus dėl bet kokių apsaugos priemonių arba juos kompensuoti.

Rasinės lygybės direktyva ir direktyvomis lyčių lygybės srityje taip pat yra įsteigtos vienodą požiūrį skatinančios įstaigos. Joms pavesta teikti pagalbą diskriminacijos aukoms, atlikti tyrimus diskriminacijos klausimais ir teikti rekomendacijas, kaip kovoti su diskriminacija. Tokių lygybės įstaigų yra visose ES valstybėse narėse. Vis dėlto 2018 m. paskelbtose kai kurioms šalims skirtose Europos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija ir Rasinės diskriminacijos panaikinimo komiteto ataskaitose reiškiamas susirūpinimas dėl kontroliuojamų lygybės įstaigų veiksmingumo, nepriklausomumo ir jų žmogiškųjų, finansinių ir techninių išteklių pakankamumo.

Europos Komisijos rekomendacijoje dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų ir peržiūrėtoje Europos Komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija bendrosios politikos rekomendacijoje Nr. 2 pateikiamos išsamios gairės, kaip galima stiprinti lygybės įstaigų įgaliojimus, struktūras ir priemones, siekiant didinti jų veiksmingumą.

3.2 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad lygybės įstaigos galėtų veiksmingai ir nepriklausomai atlikti pagal ES teisės aktus dėl nediskriminavimo joms pavestas užduotis. Šiuo atžvilgiu reikia užtikrinti, kad lygybės įstaigoms būtų skirta pakankamai žmogiškųjų, finansinių ir techninių išteklių. Tai darydamos valstybės narės turėtų deramai atsižvelgti į Europos Komisijos rekomendaciją dėl lygybės įstaigoms taikomų standartų ir peržiūrėtą Europos komisijos kovai su rasizmu ir netolerancija bendrosios politikos rekomendaciją Nr. 2.

3.3 FRA nuomonė

Laikydamosi vienodo požiūrio principo ir ES lygybės direktyvų, ES valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę patvirtinti priemones, padedančias išvengti nepalankių sąlygų, susijusių su bet kuria iš diskriminacijos priežasčių, kuria remiantis teikiama apsauga, arba kompensuoti tokias sąlygas. Tokios nepalankios sąlygos galėtų būti nustatomos analizuojant duomenis apie patiriamą diskriminaciją pagrindinėse gyvenimo srityse. Tokie duomenys turėtų būti sistemingai renkami ES.

Europos Komisija pateikė savo antrąjį metinį pranešimą dėl LGBTI asmenų lygybės skatinimo veiksmy sąrašo ir patvirtino savo įsipareigojimą sėkmingai įgyvendinti sąrašo nurodytus veiksmus. Pasitelkdama savo aukšto lygio grupes ir darbo grupes, Komisija remia valstybių narių pastangas skatinti LGBTI asmenų lygybę.

Europos Parlamentas ragino Komisiją imtis veiksmy, siekiant užtikrinti, kad LGBTI asmenys ir jų šeimos nariai galėtų naudotis laisvo judėjimo teise ir kad jiems būtų teikiama aiški ir prieinama informacija apie LGBTI asmenų ir jų šeimos narių tarpvalstybiinių teisių pripažinimą ES.

Kai kurios valstybės narės taip pat ėmėsi veiksmy LGBTI asmenų lygybei skatinti ir visus metus įgyvendino atitinkamus teisinius pokyčius ir naujas politines priemones. Ši veikla buvo susijusi su tos pačios lyties asmenų šeimos statusu, supaprastintomis lyties pakeitimo remiantis asmens apsisprendimu procedūromis ir interseksualiems vaikams atliekamų nebūtinų chirurginių intervencijų sustabdymu. Kai kuriose valstybėse narėse teismai sukūrė pagrindą tobulinti teisės aktus arba užtikrino jų tinkamą vykdymą.

3.4 FRA nuomonė

ES valstybės narės raginamos toliau tvirtinti ir įgyvendinti konkrečias priemones, kuriomis siekiama užtikrinti, kad lesbietės, gėjai, biseksualūs, translyčiai ir interseksualūs (LGBTI) asmenys galėtų visapusiškai naudotis visomis savo pagrindinėmis teisėmis, nustatytomis ES ir nacionalinėje teisėje. ES valstybės narės raginamos šiuo tikslu naudotis Europos Komisijos paskelbtu veiksmy, kuriais siekiama didinti LGBTI asmenų lygybę, sąrašu ir juo vadovautis.

Kaip ir ankstesniais metais, 2018 m. ES vykstančiose diskusijose ir toliau buvo atsižvelgiama į tokius klausimus kaip religinių drabužių ir simbolių apribojimai darbe ar viešose vietose. Nors dauguma ES valstybių narių tokius įstatymus pateisina siekiu išlaikyti neutralumą arba palengvinti socialinę sąveiką ir sambūvį, suderinti religijos ar tikėjimo laisvę ir kitus teisėtus tikslus, kurių siekiama demokratinėje visuomenėje, tebėra sudėtinga. Šie apribojimai visų pirma turi įtakos moterims musulmonėms. Paaiškėjo, kad užtikrinti tokių įstatymų vykdymą srityse, kuriose nėra jokios aiškiai nustatytos viešosios ir privačiosios sričių skiriamosios ribos, yra ypač sudėtinga, be to, tokiomis sąlygomis teismai visoje ES skirtingai nagrinėja ieškinius dėl diskriminacijos.

ES pagrindinių teisių chartijos 10 straipsniu užtikrinama kiekvieno asmens teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę. Ši teisė apima laisvę keisti religiją ar tikėjimą ir laisvę išpažinti ir skelbti savo religiją ar tikėjimą tiek vienam, tiek kartu su kitais laikant pamaldas, mokant tikėjimo, jį praktikuojant ar atliekant apeigas. ES pagrindinių teisių chartijos 21 straipsniu draudžiama diskriminacija dėl religijos ar tikėjimo.

3.5 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad bet kokie teisiniai apribojimai, taikomi su religija susijusiems drabužiams ar simboliams, visapusiškai atitiktų tarptautinę teisę žmogaus teisių srityje, įskaitant atitinkamą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką. Bet kokiuose pasiūlymuose dėl teisėkūros procedūra priimamų ar administracinių aktų, kuriais gali būti apribojama asmens laisvė išpažinti ir skelbti savo religiją ar tikėjimą, turėtų būti atsižvelgiama į pagrindines teises ir visapusiškai paisoma teisėtumo, būtinumo ir proporcingumo principų.

Duomenys apie lygybę, suprantami kaip bet kokia informacija, kuri yra naudinga apibūdinant ir analizuojant padėtį lygybės srityje, yra būtini formuojant ir įgyvendinant faktiniais duomenimis grindžiamą nediskriminavimo politiką, vykdant tendencijų stebėseną ir vertinant kovos su diskriminacija teisės aktų įgyvendinimą. Be to, pagal Rasinės lygybės direktyvą ir Lygybės užimtumo srityje direktyvą ES valstybės narės kas penkerius metus turi pateikti visą informaciją, kurios Komisijai reikia rengiant šių direktyvų taikymo ataskaitą Europos Parlamentui ir Tarybai. Kitą kartą tokią informaciją jos turės pateikti 2020 m.

ES nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupės pogrūpis, atsakingas už duomenis apie lygybę, nustatė keletą bendrų problemų, kurios turi neigiamą poveikį duomenų apie lygybę prieinamumui valstybėse narėse ir jų kokybei. Šios problemos, be kita ko, yra suderinto požiūrio į lygybės duomenų rinkimą ir naudojimą nebuvimas, neišsamus gyventojų grupių, kurioms kyla diskriminavimo rizika, nustatymas dėl pernelyg didelio pasikliovimo įgaliojaisiais atstovais ir nepakankamo masto konsultavimasis su atitinkamais suinteresuotaisiais subjektais planuojant ir įgyvendinant duomenų rinkimo veiklą. 11-oje duomenų apie lygybę rinkimo ir naudojimo gerinimo gairių, kurias parengė minėtas pogrūpis, pateikiamos konkrečios rekomendacijos, kaip šias problemas spręsti nacionaliniu lygmeniu. Nors gairės skirtos valstybėms narėms, jos taip pat galėtų būti taikomos ES institucijose ir įstaigose, siekiant stiprinti įvairovės stebėsenos veiklą.

3.6 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų patvirtinti suderintą požiūrį į duomenų apie lygybę rinkimą, užtikrinti, kad būtų renkami patikimi, galiojantys ir palyginami duomenys apie lygybę, suskirstyti pagal charakteristikas, dėl kurių suteikiama apsauga, atsižvelgiant į laisvai pasirinktą tapatybę ir laikantis Bendrajame duomenų apsaugos reglamente nustatytų principų ir apsaugos priemonių. Šiuo tikslu valstybės narės turėtų deramai atsižvelgti į ES nediskriminavimo, lygybės ir įvairovės aukšto lygio grupės parengtas geresnio lygybės duomenų rinkimo ir naudojimo gaires. ES institucijos ir įstaigos turėtų apsvarstyti galimybę ateityje šias gaires taikyti savo pačių struktūriniuose padaliniuose.

4 Rasizmas, ksenofobija ir susijusi nepakanta

Kaip galima spręsti iš 2018 m. FRA atliktų apklausų ir žmogaus teisių institucijų pateiktų ataskaitų, praėjus 18 metų nuo Rasinės lygybės direktyvos priėmimo ir dešimtmečiui nuo Pamatinio sprendimo dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija priėmimo, imigrantai ir mažumų etninės grupės ir toliau susiduria su plačiai paplitusiu priekabiavimu, struktūriniu diskriminacija, įsišaknijusiomis išankstinėmis nuostatomis ir diskriminaciniu etniniu profiliavimu visoje ES. Keletas valstybių narių iki šiol nesugebėjo visapusiškai ir tinkamai perkelti Pamatinį sprendimą dėl rasizmo ir ksenofobijos į nacionalinę teisę. 2018 m. tik 15 valstybių narių buvo parengusios kovos su rasizmu ir etnine diskriminacija veiksmų planus ir strategiją.

Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 4 straipsnio a punktu Konvenciją pasirašiusios valstybės įpareigojamos paskelbti, kad rasinės diskriminacijos kurstymas ir visi smurto veiksmai prieš kokią nors rasę ar asmenų grupę yra įstatymu baudžiami nusikaltimai. Pamatinio sprendimo dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija 1 straipsnyje nurodomos priemonės, kurių valstybės narės turi imtis, kad užtikrintų baudžiamumą už tyčinį rasistinį ir ksenofobinį elgesį. Pagal 4 straipsnį taip pat reikalaujama, kad šališkumo motyvai būtų laikomi sunkinančiomis aplinkybėmis arba kad skirdami sankcijas teismai galėtų atsižvelgti į tokius motyvus. Pagal Nusikaltimų aukų teisių direktyvą (22 straipsnis) reikalaujama, kad būtų atliekamas individualus neapykantos nusikaltimų aukų įvertinimas, siekiant nustatyti specialiuosius paramos ir apsaugos poreikius. ES teisės įgyvendinimas reiškia, kad turi būti užtikrinta, jog policija, gavusi pranešimą apie neapykantos nusikaltimą, nustatytų jo aukas ir užregistruotų rasistinius nusikaltimo motyvus.

2018 m. FRA apklausų duomenys išliko pagrindiniu informacijos apie neapykantos viktimizacijos paplitimą ir formas daugelyje ES valstybių narių ir visoje ES šaltiniu. 2018 m. FRA atliktos apklausos iš Afrikos kilusių ir žydų tautybės asmenų viktimizacijos klausimais parodė, kad ES dažnai pasitaiko rasistinio priekabiavimo ir smurto atvejų, kurie tebėra nematomi oficialioje statistikoje, ir kad valstybės narėms trūksta priemonių ir įgūdžių tinkamai ir sistemingai registruoti neapykantos nusikaltimus.

4.1 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad bet koks įtariamas neapykantos nusikaltimas, įskaitant neteisėtą neapykantą kurstančias kalbas, būtų veiksmingai užregistruojamas ir ištiriamas,

o jo kaltininkai – patraukiami baudžiamojon atsakomybėn ir teisiama. Tai turi būti daroma laikantis galiojančios nacionalinės, ES, Europos ir tarptautinės teisės žmogaus teisių srityje.

ES valstybės narės turėtų toliau stengtis sistemingai registruoti, rinkti ir kasmet skelbti su neapykantos nusikaltimais susijusius duomenis, kad galėtų jais remdamosi sukurti veiksmingas, įrodymais grindžiamas teises ir politines kovos su šiuo reiškiniu priemones. Visi duomenys turėtų būti renkami taip, kaip nustatyta nacionalinėje teisinėje sistemoje, ir laikantis ES duomenų apsaugos teisės aktų.

Rasinės lygybės direktyvos 10 straipsnyje pabrėžiama, kad svarbu skleisti informaciją, siekiant užtikrinti, kad susiję asmenys žinotų apie savo teisę į vienodą požiūrį. Be to, direktyvos 13 straipsnyje nustatytas įpareigojimas paskirti nacionalines įstaigas, kurios skatins vienodą požiūrį; šioms įstaigoms pavedama teikti pagalbą diskriminacijos aukoms, atlikti tyrimus diskriminacijos klausimais ir teikti rekomendacijas, kaip kovoti su šiuo reiškiniu. Vis dėlto etninių mažumų grupių nariai dažniausiai labai mažai žino apie lygybės įstaigas, tad, kaip rodo FRA surinkti faktiniai duomenys, apie daugumą diskriminacijos atvejų nepranešama ir jie lieka neužregistruoti.

4.2 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų užtikrinti, kad lygybės įstaigos galėtų atlikti pagal Rasinės lygybės direktyvą joms pavestas užduotis, remiant jų pastangas didinti visuomenės informuotumą apie tai, kad tokios įstaigos veikia, apie galiojančią kovos su diskriminacija taisyklę ir apie

teisių gynimo būdus. Tai gali padėti sustiprinti lygybės įstaigų vaidmenį sudarant aukoms palankesnes sąlygas pranešti apie etninę ir rasinę diskriminaciją.

2018 m. tik 15 ES valstybių narių buvo parengusios specialius nacionalinius kovos su rasine diskriminacija, rasizmu ir ksenofobija veiksmų planus. JT Durbano deklaracijoje ir veiksmų programoje, kurios buvo patvirtintos per Pasaulinę konferenciją prieš rasizmą, rasinę diskriminaciją, ksenofobiją ir susijusią netoleranciją, nustatyta, kad už kovą su rasizmu, rasine diskriminacija, ksenofobija ir susijusia netolerancija pirmiausia atsakingos valstybės, kurios yra šios deklaracijos šalys. ES kovos su rasizmu, ksenofobija ir kitų formų netolerancija aukšto lygio darbo grupė – tai valstybių narių forumas, kuriame jos gali keistis patirtimi, siekdamos užtikrinti sėkmingą tokių veiksmų planų įgyvendinimą.

4.3 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų parengti specialius nacionalinius kovos su rasizmu, rasine diskriminacija, ksenofobija ir susijusia netolerancija veiksmų planus. Šiuo atžvilgiu ES valstybės narės galėtų remtis Jungtinių Tautų vyriausiojo žmogaus teisių komisaro biuro pateiktomis praktinėmis rekomendacijomis dėl tokių planų rengimo. Vadovaujantis šiomis rekomendacijomis, tokiuose veiksmų planuose turėtų būti nustatomi tikslai ir veiksmai, paskiriamos atsakingos valstybės įstaigos, nustatomi galutiniai terminai ir veiklos rezultatų rodikliai, taip pat stebėsenos ir vertinimo mechanizmai.

Įgyvendindamos tokius planus, ES valstybės narės turėtų veiksmingų priemonių užtikrinti gebėjimus vykdyti Rasinės lygybės direktyva ir Pamatiniu sprendimu dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija priimtus įsipareigojimus.

Kaip rodo antrosios apklausos apie mažumas ir diskriminaciją Europos Sąjungoje (EU-MIDIS II) ir valstybėse narėse atliktų tyrimų rezultatai, etninių mažumų grupių atstovai ir toliau susiduria su policijos vykdomu diskriminaciniu etniniu profiliavimu. Toks profiliavimas gali mažinti jų pasitikėjimą teisės saugos sistema. Ši praktika prieštarauja Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo principams ir kitiems tarptautiniams standartams, įskaitant Europos žmogaus teisių konvencijoje ir susijusioje EŽTT praktikoje, taip pat ES pagrindinių teisių chartijoje ir Rasinės lygybės direktyvoje įtvirtintus standartus.

4.4 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų parengti konkrečias, praktines ir naudoti paruoštas gaires, padedančias užtikrinti, kad policijos pareigūnai, atlikdami savo pareigas, nevykdytų diskriminacinio etninio profiliavimo. Kaip pažymima FRA neteisėto profiliavimo prevencijos vadove, tokias gaires turėtų parengti teisės saugos institucijos arba jos turėtų būti įtrauktos į policijos standartines veiklos procedūras ar policijos pareigūnų elgesio kodeksus. Valstybės narės turėtų sistemingai supažindinti su šiomis gairėmis pirmuosius su etninių mažumų atstovais susiduriančius teisės saugos pareigūnus.

5 Romų integracija

Romai dėl savo etninės kilmės ir toliau patiria diskriminaciją siekdami gauti išsilavinimą, įsidarbinti, naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis ir įsigyti būstą. 2018 m. ir toliau buvo gaunama pranešimų apie diskriminaciją ir neapykantos nusikaltimus, o tai patvirtina, kad priešiškus romams vis dar yra didelė romų integracijos kliūtis. FRA duomenys rodo, kad visoje ES romų socialinė ir ekonominė padėtis mažai pakito. Tai kenkia ES ir valstybių narių pastangoms pasiekti darnaus vystymosi tikslus (DVT), visų pirma 10-ąjį tikslą mažinti nelygybę šalyse, o kalbant konkrečiau – jo tikslą Nr. 10.3 užtikrinti vienodas galimybes ir mažinti pajamų nelygybę. 2018 m. Eurostato pažangos įgyvendinant DVT ES stebėsenos ataskaitoje nėra jokių nuorodų į romų integravimo veiklos rezultatus ar atitinkamus FRA parengtus duomenis, nors konkrečiai su romais susijusių tikslų (tikslai Nr. 1, 4, 6 ir 8) stebėseną labai svarbi. Atsižvelgiant į tai, kad nuo 2011 m. galioja ES romų integracijos nacionalinių strategijų bendrieji principai ir susijusi 2013 m. Tarybos rekomendacija, tokia stebėsenos veikla turėtų tiesioginės politinės svarbos.

Konkrečios kovos su priešišku romams ir plačiai paplitusia jų diskriminacija priemonės dar nėra sistemingai įgyvendinamos ES, jos taip pat nelaikomos svarbiu prioritetu nacionalinėse romų integracijos strategijose ir susijusioje Europos, nacionalinio, regioninio ir vietos lygmenų politikoje. Diskriminacija laikoma atskiru prioritetu tik vos keliuose nacionalinėse romų integracijos strategijose. Daugelio valstybių narių nacionalinėje romų integracijos strategijoje priešiško romams klausimas apskritai nėra tiesiogiai minimas. Reikia dėti daugiau pastangų konkrečiau ir sistemingiau spręsti romų diskriminacijos ir priešiško jiems klausimą, siekiant stiprinti socialinės įtraukties procesą ir gerinti integracijos rezultatus.

5.1 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų peržiūrėti savo nacionalinę romų integracijos strategiją ir pripažinti priešišumą romams tam tikro pobūdžio rasizmu, kuris gali lemti įvairią struktūrinę diskriminaciją. Nacionalinėje romų integracijos strategijoje turėtų būti nurodoma, kuriomis joje nustatytomis bendrosiomis kovos su diskriminacija priemonėmis tiesiogiai sprendžiamas priešiško romams klausimas ir kaip tai daroma. Konkrečios priemonės turėtų būti skirtos tiek romams, pavyzdžiui, informuotumo apie teises didinimo kampanijos ar naudojimosi teisinėmis teisių gynimo priemonėmis palengvinimas, tiek plačiajai visuomenei, pavyzdžiui, informuotumo apie istorinę romų diskriminaciją, segregaciją ir persekiojimą didinimas.

Kaip rodo FRA duomenys, romai, patiriantys priekabiavimą ir neapykantos motyvuotą smurtą, labai retai praneša apie šiuos incidentus kuriai nors organizacijai, taip pat policijai. 2018 m. su romais susijusios ES kovos su diskriminacija teisės aktų vykdymo užtikrinimo priemonės išliko silpnos. Tobulinant įstatymus, kuriais draudžiama romų diskriminacija, ir užtikrinant jų vykdymą, susiduriama su didelėmis problemomis. Didžiausia problema – romų nepasitikėjimas institucijomis ir menkas institucijų supratimas apie romų patiriamus sunkumus. Tai, kad nacionaliniu lygmeniu nevykdoma nuolatinė diskriminacijos stebėseną ir kad apie neapykantos nusikaltimus retai pranešama, taip pat išlieka problema, nes neturint duomenų ar įrodymų sunku nustatyti priešiško romams ir diskriminacijos mastą. Visų ES valstybių narių mastu buvo nustatyta vos keletas pranešimų apie incidentus ir su priešišku romams susijusių duomenų rinkimo pavyzdžių.

5.2 FRA nuomonė

Kad būtų sprendžiamas klausimas, susijęs su tuo, kad valdžios institucijoms retai pranešama apie diskriminavimo ir priešiško romams atvejus, ES valstybės narės turėtų užtikrinti teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą su lygybės įstaigomis, taip pat su ombudsmenais ir nacionalinėmis žmogaus teisių institucijomis. Tai padėtų parengti veiksmus, skatinančius aplinką, kurioje romai, kaip ir visi kiti gyventojai, žinodami, kad kompetentingos institucijos rimtai vertins jų skundus ir imsis dėl jų veiksmų, nebijo pranešti apie diskriminacinio elgesio incidentus, įskaitant diskriminacinį etninį profiliavimą. Tokie veiksmai galėtų būti, pavyzdžiui, kreipimosi

procedūros, pagal kurias trečiosios šalys gali pranešti apie tokius incidentus, jas taikant įtraukiamos pilietinės visuomenės organizacijos ir teisėsaugos institucijos, siekiant sudaryti palankesnes sąlygas pranešti apie neapykantos nusikaltimus ir diskriminaciją.

2018 m. ES institucijos ir romų pilietinė visuomenė ir toliau pabrėžė prasmingo romų dalyvavimo, ypač vietos lygmeniu, svarbą siekiant užtikrinti veiksmingesnį įtraukties politikos įgyvendinimą ir tvarių rezultatų pasiekimą, kaip reikalaujama Darbotvarkėje iki 2030 m. Europos Komisija savo dokumente „ES romų integracijos nacionalinių strategijų bendrųjų principų iki 2020 m. vertinimas“ pabrėžė bendruomenės įtraukimo svarbą ir tai, kad romų dalyvavimas gali padėti nustatyti finansavimo prioritetus. Svarbu pažymėti, kad vertinimo išvados atkartojamos vietos lygmeniu FRA atliktų tyrimų rezultatuose, kuriais pabrėžiama, kad sąveika ir bendradarbiavimas bendruomenės lygmeniu gali būti svarbi priemonė, padedanti skatinti konstruktyvesnius bendruomenės santykius, sumažinti galimą įtampą romų ir ne romų tarpusavio santykiuose ir galiausiai kovoti su priešišku romams, prisidedant prie

stereotipų ir diskriminacinio elgesio panaikinimo. Toks bendradarbiavimas bendruomenės lygmeniu gali padėti užtikrinti, kad Europos struktūrinių ir investicijų fondų programose būtų atsižvelgiama į vietos bendruomenių prioritetus ir kad jų įgyvendinimo procesas iš tikrųjų būtų įtraukus, taip didinant fondų veiksmingumą.

5.3 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų peržiūrėti savo nacionalines romų integracijos strategijas ar integruotas politikos priemones rinkinius, kad būtų skatinamas dalyvavimu grindžiamas požiūris į romų integracijos veiksmų planavimą, įgyvendinimą ir stebėseną, ypač vietos lygmeniu, ir remti bendruomenės inicijuotą veiklą. Siekiant skatinti romų dalyvavimą ir bendruomenės inicijuojamų integracijos projektų įgyvendinimą ir sudaryti tam palankesnes sąlygas, reikėtų naudoti Europos struktūriniais ir investicijų fondais ir kitais finansavimo šaltiniais. Naujos kartos ES fondams skirtuose būsimuose partnerystės susitarimuose turi būti aiški nuostata dėl romų dalyvavimo planuojant, įgyvendinant ir stebint atitinkamas investicijas į romų įtrauktį vietos lygmeniu.

6 Prieglobstis, vizos, migracija, sienos ir integracija

Perkeltųjų asmenų skaičius pasaulyje išliko didelis, o į Europos Sąjungą (ES) atvykstančių asmenų skaičius toliau mažėjo. 2018 m. bandymai perplaukti Viduržemio jūrą ir toliau baigdavosi mirtimi bei nusinešė 2 299 asmenų gyvybę. Ir toliau buvo gaunama pranešimų apie migrantų ir pabėgėlių grąžinimą ir netinkamą policijos elgesį su jais. Birželio mėn. ES vadovai paragino vadovautis visapusišku požiūriu į migraciją, ypatingą dėmesį skiriant neteisėtoms migracijoms, įskaitant judėjimą ES neturint leidimo, pažabojimui. Buvo sukurtos ir toliau plėtojamos įvairios didelės apimties IT sistemos, kurių dauguma susijusios su biometrinių duomenų tvarkymu. Nepaisant įvairių kliūčių, 2015–2016 m. atvykusių pabėgėlių integravimo srityje vis dėlto buvo padaryta pažanga.

ES pagrindinių teisių chartijos 18 ir 19 straipsniais užtikrinama teisė į prieglobstį ir draudžiama išsiųsti arba grąžinti užsieniečių. 6 straipsnyje įtvirtinta teisė į laisvę ir saugumą. Pagal tarptautinę jūrų teisę jūroje išgelbėti asmenys turi būti gabenami į saugią vietą. Saugios vietos sąvoka taip pat apima asmenų apsaugą nuo persekiojimo ir kitokios didelės žalos. 2018 m. dėl ES valstybių narių tarpusavy nesutarimų dėl to, kurios valstybės narės prieklauso turėtų būti laikomi gelbėjimo laivai, migrantams tekdavo laukti paliktiems jūroje ištiesis dienas ar net savaites. Kai kurios valstybės narės ir toliau laikė savo centrus pasienyje, kur prieglobsčio prašytojai laikomi tol, kol valdžios institucijos peržiūri jų prieglobsčio prašymus. Tačiau pranešimų apie negrąžinimo principo nesilaikymą ir ataskaitų apie policijos smurtą prie sienų padaugėjo.

6.1 FRA nuomonė

ES ir jos valstybės narės turėtų bendradarbiauti su atitinkamomis tarptautinėmis organizacijomis bei trečiosiomis šalimis, kad užtikrintų saugų, greitą ir nuspėjamą jūroje išgelbėtų migrantų ir pabėgėlių išlaipinimą krante, laikantis negrąžinimo principo. Visi ES įsteigti prašymų nagrinėjimo centrai turi laikytis Chartijos 6 straipsnyje nustatytos teisės į laisvę ir saugumą ir tinkamų apsaugos priemonių, kuriomis užtikrinama, kad prieglobsčio ir grąžinimo procedūros būtų tinkamai vykdomos. ES valstybės narės turėtų sustiprinti prevencijos priemones, kad būtų išvengta netinkamo teisėsaugos pareigūnų elgesio, ir veiksmingai tirti visus galimus grąžinimo ir pasienyje teisėsaugos pareigūnų naudojamo smurto atvejus, apie kuriuos gaunama įtikinamų pranešimų.

Savo ankstesnėje Pagrindinių teisių ataskaitoje FRA išreiškė didelį susirūpinimą dėl humanitarinės pagalbos organizacijų darbuotojų ir savanorių, kurie teikia paramą sunkioje padėtyje atsidūrusiems migrantams, bauginimo. Be kitų subjektų, tokią praktiką pasmerkė ir nacionalinės žmogaus teisių institucijos, pažymėdamos, kad ji turi atgrasomąjį poveikį NVO veiklai. 2018 m. ši tendencija tęsėsi ir buvo nukreipta tiek prieš Viduržemio jūroje pilietinės visuomenės organizacijų naudojamus gelbėjimo laivus, tiek prieš savanorius ir ES veikiančias nevyriausybinės organizacijas.

6.2 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų vengti veiksmų, kuriais tiesiogiai arba netiesiogiai atgrasoma teikti humanitarinę paramą migrantams ir pabėgėliams, kuriems jos reikia, ir turėtų vadovautis atitinkamomis nacionalinių žmogaus teisių institucijų pateiktomis rekomendacijomis. Be to, ES valstybės narės turėtų panaikinti apribojimus, taikomus pilietinės visuomenės organizacijoms, kurios naudoja gelbėjimo laivus Viduržemio jūroje.

ES planuoja visos ES mastu Vizų informacinėje sistemoje saugoti visų užsieniečių asmens duomenis, įskaitant biometrinius duomenis. Į šiuos planus įtraukti ir asmenys, turintys ilgalaikį leidimą gyventi šalyje. Šiuo metu jų duomenis saugo tik valstybės narės, kuriose jie gyvena. Tvirtų saitų su ES turinčių trečiųjų šalių piliečių asmens duomenų saugojimas ES masto sistemoje prilygsta jų elgesiui kaip su trečiųjų šalių piliečiais, kurie atvyksta į ES tik laikinam laikotarpiui, pavyzdžiui, turizmo, mokymosi ar verslo tikslais. Tai prieštarauja sumanymui užtikrinti įtraukią visuomenę, padedančią iš tikrųjų integruoti

ES gyvenančius trečiųjų šalių piliečius. Visas daugelio asmenų, turinčių leidimą gyventi šalyje, gyvenimo ratas sukasi ES, kurioje jie nuolat gyvena.

6.3 FRA nuomonė

ES turėtų vengti ES mastu Vizų informacinėje sistemoje tvarkyti leidimą gyventi turinčių asmenų, kurių visas gyvenimo ratas sukasi ES, asmens duomenis. Jų duomenys turėtų būti tvarkomi nacionalinėse sistemose panašiai kaip ir ES piliečių.

Kas septintas iš dešimties europiečių migrantų, įskaitant asmenis, gaunančius tarptautinę apsaugą, integraciją laiko būtina ilgalaikė investicija tiek susijusių asmenų, tiek priimančiosios šalies labui. 2015–2017 m. 28 ES valstybėse narėse tarptautinę apsaugą gavo per 1,4 mln. asmenų. Asmenys, kuriems skirta tarptautinė apsauga, turi teisę naudotis teisėmis,

nustatytomis Konvencijoje dėl pabėgėlių statuso (1951 m. konvencija), kuri yra įtvirtinta ES pirminėje ir antrinėje teisėje. Remiantis FRA tyrimais, šešiose valstybėse narėse dėl ilgų leidimo gyventi šalyje gavimo procedūrų pabėgėliams buvo sunku pasinaudoti galimybėmis įgyti išsilavinimą ir įsidarbinti, suprastėjo jų psichinė sveikata, be to, dėl tokios padėties jiems gali padidėti pavojus būti išnaudojamiems ir įtrauktiems į nusikalstamą veiklą. FRA turimi faktiniai duomenys taip pat rodo, kad tarptautinę apsaugą gavusiems pabėgėliams gresia benamystės rizika.

6.4 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų labiau stengtis užtikrinti, kad asmenys, kuriems suteikta tarptautinė apsauga, galėtų visapusiškai naudotis pagal 1951 m. konvenciją, tarptautinę teisę žmogaus teisių srityje ir atitinkamą ES teisę jiems suteiktomis teisėmis, kad būtų skatinama jų sėkminga integracija į priimančiosios šalies visuomenę.

7 Informacinė visuomenė, privatumas ir duomenų apsauga

2018 m. pranešimai apie didelio masto piktnaudžiavimą asmens duomenimis sukėlė susirūpinimą ir paskatino labiau suvokti, kad reikia stiprių privatumo ir asmens duomenų apsaugos priemonių. Tai išryškino teisės aktų leidėjų pastangų šioje srityje, pavyzdžiui, Bendrojo duomenų apsaugos reglamento, kuris įsigaliojo gegužės mėn., svarbą ir labai svarbų pranešėjų apie pažeidimus bei pilietinės visuomenės vaidmenį. Tuo tarpu Europos Taryba pateikė pasirašyti protokolą, kuriuo iš dalies keičiama ir atnaujinama Konvencija Nr. 108, ir buvo tęsiamas pasaulinis šios konvencijos išplėtimas. 2018 m. pabaigoje iš viso ją buvo pasirašiusios 53 šalys. Abiem dokumentais asmenims pateikiama sustiprinta teisinė sistema, kuria užtikrinama jų teisių į privatumą ir asmens duomenų apsauga. Tokios teisinės sistemos yra ypač svarbios tokiomis sąlygomis, kai sparčiai plėtojamose technologijose, suteikiančiose ekonominių galimybių, bet drauge keliančiose teisinių iššūkių. Visoje ES valstybės narės ėmėsi sparčiai plėtoti dirbtinį intelektą, siekdamos užtikrinti, kad pramonė ir darbo rinkos būtų tinkamai pasiruošusios ateities konkurencijai, kartais palikdamos pagrindinių teisių klausimą diskusijų paribyje. Galiausiai, kaip ir ankstesniais metais, didelis dėmesys taip pat buvo skiriamas duomenų apsaugai teisėsaugos srityje, kurioje Europos Komisija pasiūlė naujas tarpvalstybinio e. įrodymų gavimo taisykles. Tačiau jokių ES lygmens naujovių duomenų saugojimo srityje nebuvo: nebuvo pasiūlyta jokių ES iniciatyvų siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi 2014 ir 2016 m. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) sprendimų.

2018 m. Europos Taryba atnaujino savo duomenų apsaugos teisinę sistemą, patvirtindama atnaujintą Konvenciją Nr. 108. Tuo metu pasaulinis pirminės Konvencijos Nr. 108 išplėtimas tęsėsi ir metų pabaigoje ją buvo pasirašiusios 53 šalys. ES įsigaliojo Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas, valstybės narės turėjo perkelti į nacionalinę teisę Teisėsaugos direktyvą ir buvo patvirtintos ES institucijoms skirtos peržiūrėtos duomenų apsaugos taisyklės. Tačiau E. privatumo reglamentas dar nebuvo priimtas. Pasiūlytas reglamentas susijęs su teise į privatumą elektroninių ryšių sektoriuje; jis itin svarbus užtikrinant, kad ES teisinė sistema būtų atnaujinta ir suderinta su Bendruoju duomenų apsaugos reglamentu, ypač atsižvelgiant į naujų technologijų plėtrą.

Net ir pasitelkus keletą esamų priemonių ir priėmus naujas priemones duomenų apsaugos taisyklių taikymas ir jų vykdymo užtikrinimas, kaip ir kova su viešojo ir privačiojo sektorių institucijų vykdomais šių taisyklių pažeidimais, išliko sunkia užduotimi. Kvalifikuotos pilietinės visuomenės organizacijos dažnai turi daugiau galimybių negu eiliniai piliečiai inicijuoti bylas, suteikiančias postūmį stiprinti duomenų apsaugos institucijų įgaliojimus. Tačiau įgaliojimus teikti skundus neturint tiesioginio duomenų

subjekto įgaliojimo kvalifikuotoms organizacijoms suteikė tik keletas valstybių narių.

7.1 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų skatinti veiksmingą kvalifikuotų pilietinės visuomenės organizacijų dalyvavimą duomenų apsaugos taisyklių vykdymo užtikrinimo veikloje, suteikdamos tokioms organizacijoms reikiamą teisinį pagrindą teikti skundus dėl duomenų apsaugos pažeidimų nepriklausomai nuo duomenų subjekto įgaliojimų.

Labai svarbus pranešėjų apie pažeidimus vaidmuo, nes jie padeda užtikrinti, kad duomenų apsaugos ir privatumo pažeidimai būtų veiksmingai ištaisomi, įspėdami apie galimus pažeidimus arba teikdami svarbius įrodymus vykstant tyrimams. Jie padeda didinti visuomenės informuotumą ir atgrasyti nuo šiurkščių ir didelių teisių į privatumą ir duomenų apsaugą pažeidimų, kurie kitu atveju liktų neatskleisti organizacijose. FRA savo ataskaitoje dėl žvalgybos tarnybų vykdomo sekimo rekomendavo sustiprinti

pranešėjų apsaugą. Vis dėlto konkrečios taisyklės, kuriomis užtikrinama veiksminga apsauga nuo atsakomųjų veiksmų, priimtos tik keliose valstybėse narėse. 2018 m. balandžio mėn. Komisija pasiūlė direktyvą dėl asmenų, pranešančių apie Sąjungos teisės pažeidimus, apsaugos.

7.2 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę teikti pranešėjams veiksmingą apsaugą ir taip padėti užtikrinti, kad verslas ir vyriausybės veiksmingai laikytųsi pagrindinių teisių į privatumą ir duomenų apsaugą.

Nepaisant to, kad 2014 m. ESTT panaikino Duomenų saugojimo direktyvą (Direktyva 2006/24/EB) ir atitinkamus sprendimus šioje srityje, ES duomenų saugojimo teisės aktai dar nėra priimti. Todėl padėtis valstybėse narėse, ypač kalbant apie teisės aktus, tebėra skirtinga. Kai kurios valstybės narės pasiūlė suderinti savo teisės aktus su ESTT sprendimais. Kitos valstybės narės nepriėmė jokių reikšmingesnių savo teisės aktų pakeitimų. ESTT sprendimu byloje *Tele 2 ir Watson* patvirtinama, kad nacionaliniai teisės aktai, kuriais reglamentuojamas duomenų saugojimas ir galimybė su jais susipažinti nusišaltimų tyrimų arba visuomenės saugumo tikslais, patenka į ES teisės, visų pirma ankstesnės E. privatumo direktyvos (Direktyva 2002/58/EB) 15 straipsnio 1 dalies, taikymo sritį. Tokiais nacionaliniais teisės aktais neturi būti nustatomas visuotinio duomenų saugojimo be atrankos režimas ir į juos turi būti įtrauktos procedūrinės ir esminės apsaugos priemonės, susijusios su galimybe susipažinti su saugomais duomenimis. Jei valstybės narės išlaikys nacionalinius teisės aktus, kurie buvo priimti siekiant įtraukti ankstesnę Duomenų saugojimo direktyvą (Direktyva 2006/24/EB), arba teisės aktus, kurie neatitinka ESTT praktika nustatytų reikalavimų, kils pavojus, kad visoje ES bus mažiau paisoma ES piliečių pagrindinių teisių ir sumažės teisinis tikrumas.

7.3 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų suderinti savo duomenų saugojimo teisės aktus su ESTT sprendimais ir savo nacionalinėje duomenų saugojimo sistemoje vengti galimybes, kad telekomunikacijų paslaugų teikėjai visuotiniu mastu be jokios atrankos saugotų duomenis. Nacionalinėje teisėje turėtų būti nustatytos griežtos proporcingumo patikros ir tinkamos procedūrinės apsaugos priemonės, kad ja būtų veiksmingai užtikrinta teisė į privatumą ir asmens duomenų apsaugą.

Naujovės dirbtinio intelekto ir didžiųjų duomenų plėtojimo srityje paskatino daug politinių iniciatyvų, kuriomis siekiama užtikrinti kuo didesnę naujų technologijų ekonominę naudą. Įgyvendinant daugelį įvairių nacionalinių ir tarptautinių institucijų iniciatyvų dažniausiai diskutuojama dėl etinių padarinių, bet retai aptariamas poveikis pagrindinėms ir žmogaus teisėms, siekiant pateikti gaires ir pasiūlyti privalomos teisinės galios neturinčius teisės aktus. Daugelis valstybių narių ir ES institucijų pradėjo rengti nacionalines dirbtinio intelekto strategijas.

7.4 FRA nuomonė

Kadangi aukšto lygio apsaugą nuo galimo netinkamo naujų technologijų taikymo ir pažeidimų, vykdomų jomis naudojantis, galima užtikrinti tik vadovaujantis teisėmis grindžiamu požiūriu, pagrindinėms teisėms valstybių narių nacionalinėse dirbtinio intelekto ir didžiųjų duomenų strategijose turėtų būti skiriamas didžiausias dėmesys. Rengiant tokias strategijas, turi būti pasitelkiamos įvairių sričių ekspertų, pavyzdžiui, teisės, socialinių, statistikos, kompiuterijos mokslų ir dalyko lygmens specialistų, profesinės žinios. Etikos kodeksai gali papildyti teisėmis grindžiamą požiūrį, bet neturėtų jo pakeisti.

8 Vaiko teisės

Kas ketvirtas vaikas Europos Sąjungoje gyvena patirdamas skurdo ir socialinės atskirties riziką, nors padėtis lėtai gerėja ir jau matoma vaikų skurdo mažėjimo tendencija. Tačiau ne visi vaikai pajuto to tendencijos pokyčio naudą. Vaikai, kurių tėvai gimė už ES ribų arba turi užsienio šalies pilietybę, dažniausiai gyvena skurdžiai. Į ES atvykstančių vaikų migrantų ir prieglobsčio prašytojų skaičius 2018 m. vėl sumažėjo. Tačiau kai kuriose valstybėse narėse priėmimo sąlygos, įskaitant migrantų sulaikymą, išliko didelė problema. 2018 m. JT Vaiko teisių komitetas priėmė savo pirmąjį sprendimą dėl asmeninių skundų prieš valstybes nares, kurių dauguma susiję su migruojančių vaikų padėtimi ir elgesiu su jais. Valstybės narės neskuba perkelti į savo nacionalinę teisę Direktyvos (ES) 2016/800 dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji, kuri įsigalios 2019 m. birželio mėn. Nedaug valstybių narių yra suderinusios savo teisės aktus su šios direktyvos reikalavimais.

Nepaisant mažėjančios tendencijos per paskutinius penkerius metus, vaikų skurdas ES tebėra. Kas ketvirtam vaikui gresia skurdas arba socialinė atskirtis. Tai kelia susirūpinimą dėl ES pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnio, kuriame nustatyta, kad „vaikai turi teisę į jų gerovei užtikrinti būtiną apsaugą ir globą“, laikymosi. Naujaisi Eurostato duomenys rodo, kad, priešingai bendrai tendencijai, vaikų iš migrantų šeimų padėtis pablogėjo, todėl didėja jų ir daugumos kitų gyventojų vaikų nelygybė. Tačiau į vaikų skurdo aspektus Europos semestru, visų pirma konkrečioms šalims skirtose rekomendacijose, praktiškai neatsižvelgiama. Todėl kyla pavojus, kad skirstant viešąsias lėšas, įskaitant ES fondų lėšas, į vaikų skurdą nebus tinkamai atsižvelgta. Teigiamas pokytis 2018 m. – Europos Komisijos pasiūlymas naujuoju 2021–2027 m. ES finansavimo laikotarpiu į Europos socialinio fondo+ lėšomis finansuojamų socialinės įtraukties skatinimo veiksnių galimų naudos gavėjų sąrašą įtraukti vaikus. Šią teigiamą paskatą papildo pastangos paremti ir pagrįsti ilgalaikį Europos Parlamento siūlymą sukurti Europos vaikų garantijų sistemą, skirtą pažeidžiamoje padėtyje esantiems vaikams.

Diskusijos dėl vaikų skurdo ir kovos su juo veiksmai taip pat yra svarbūs įgyvendinant darnaus vystymosi tikslus (DVT). DVT yra pasaulinės darbotvarkės iki 2030 m. dalis – jais nustatomi visuotinio darnaus vystymosi politikos metmenys ir jie grindžiami tarptautiniais įpareigojimais žmogaus teisių srityje. Šiuo atžvilgiu pagal 1-ąjį DVT iki 2030 m. turi būti perpus sumažintas skurdas, įskaitant vaikų skurdą. Dauguma ES valstybių narių jau pateikė savo pirmąją

savanoriškai rengiamą nacionalinę DVT įgyvendinimo ataskaitą per metinį peržiūros procesą, kuris kasmet vyksta JT aukšto lygio politiniame forume darnaus vystymosi klausimais. Tačiau daugelyje šių ataskaitų vaikų skurdas visiškai neminimas arba minimas labai ribotai.

8.1 FRA nuomonė

ES ir valstybių narių finansavimo prioritetai turėtų atspindėti poreikį mažinti vaikų skurdą su skurdu susijusiu darnaus vystymosi tikslu (1-asis tikslas) nustatytais lygmenimis, siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi ES pagrindinių teisių chartijos 24 straipsnyje nustatyto vaiko interesų principo. Šiuo tikslu ES institucijos ir valstybės narės turėtų apvarstyti galimybę skirti pakankamai išteklių kovai su vaikų skurdu, panaudojant visas turimas priemones, įskaitant Europos vaikų garantijų sistemą, skirtą pažeidžiamoje padėtyje esantiems vaikams, jei tokia sistema būtų sukurta. Be to, ES institucijos turėtų įtraukti vaikų skurdo klausimus į visus Europos semestro etapus, visų pirma į konkrečioms šalims skirtas rekomendacijas, atsižvelgiant į jų galimą poveikį ES fondų lėšų naudojimui.

Vertindamos DVT, ES valstybės narės turėtų apvarstyti galimybę į savo savanoriškai rengiamas nacionalines peržiūros ataskaitas įtraukti konkrečias nuorodas į nacionalinę politiką ir išsamesnius duomenis apie vaikų skurdą, taip pat atitinkamos politikos poveikio vertinimo rezultatus.

Į Europą atvykstančių vaikų skaičius toliau mažėjo. 2018 m. prieglobsčio paprašė apytikriai 150 000 vaikų (palyginti su 200 000 vaikų 2017 m. ir 400 000 vaikų 2016 m.). Priėmimo sąlygų direktyva prieglobsčio prašantiems vaikams suteikiama garantijų, tokių kaip specialių vaiko poreikių vertinimas (22 straipsnis), nelydimo vaiko atstovo paskyrimas (24 straipsnis), nustatomos tam tikros sąlygos migrantų sulaikymo vietoje (11 straipsnis), taip pat galimybės mokytis (14 straipsnis), gauti profesinį mokymą (16 straipsnis) ir įsidarbinti (15 straipsnis). Tai, kad sumažėjo atvykstančių vaikų skaičius, kai kurioms valstybėms narėms (bet ne visoms) padėjo užtikrinti vaikams tinkamas priėmimo sąlygas. Kartais jos nesugebėjo patenkinti net būtiniausių poreikių, pavyzdžiui, vandens tiekimas ir sanitarinės sąlygos. Nepaisant tarptautinių diskusijų dėl to, kad vaikai turi būti sulaikomi tik labai retais atvejais, vaikai migrantai ir toliau buvo sulaikomi valstybėse narėse.

8.2 FRA nuomonė

Kalbant apie migraciją, ES valstybės narės turėtų laikytis Priėmimo sąlygų direktyvos ir pasirūpinti pagrindiniais vaikų poreikiais, užtikrinamos jiems tinkamas apgyvendinimo sąlygas, teisinį atstovavimą, galimybę lankyti mokyklą ir mokytis tolesnių pakopų švietimo įstaigose. Valstybės narės turėtų sustiprinti pastangas sukurti sulaikymo alternatyvas, kurių atveju laisvės atėmimas nebūtų taikomas.

Daugelyje ES valstybių narių nauji teisės aktai arba esamos teisės aktų sistemos pakeitimai, kuriais siekiama perkelti į ją Procedūrinių garantijų direktyvą, dar rengiami arba tvirtinami. Šia direktyva vaikams, kurie yra įtariamieji ar kaltinamieji baudžiamosiose bylose, užtikrinamos procedūrinės garantijos. Valstybės narės direktyvą į nacionalinę teisę turi perkelti iki 2019 m. birželio 11 d. Teisme nagrinėjant nepilnamečių bylas vaikai turi teisę būti informuoti ir išklaustyti atsižvelgiant į vaiko amžių, jiems taip turi būti teikiama teisinė pagalba ir taikomos privatumo apsaugos priemonės, kaip reikalaujama pagal tam tikrus Procedūrinių garantijų direktyvos straipsnius. Galimybė veiksmingai naudotis šia teise yra viena iš problemų, keliančių FRA didelį susirūpinimą, kuri buvo nustatyta atlikus Europos Komisijos finansuojamą tyrimą. Praktinio pobūdžio problemų kartais kyla dėl to, kad valstybėse narėse taikomos skirtingos amžiaus ribos, teisinės pagalbos teikimas priklauso nuo pajamų reikalavimų, arba dėl to, kad teisėjai naudojami laisve spręsti savo nuožiūra.

8.3 FRA nuomonė

Perkeldamos į nacionalinę teisę Direktyvą dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ar kaltinamieji, ES valstybės narės turėtų peržiūrėti amžiaus ribas ar kitas sąlygas, kurios praktiškai galėtų trukdyti vaikams veiksmingai naudotis tam tikromis procesinėmis garantijomis. ES valstybės narės taip pat turėtų apsvarstyti galimybę besąlygiškai visiems vaikams suteikti teisinę pagalbą, įskaitant nemokamą teisinį atstovavimą viso baudžiamąjo proceso laikotarpiu, ir surasti specializuotus advokatus.

9 Teisė kreiptis į teismą, įskaitant nusikaltimų aukų teises

Teismų nepriklausomumas – vienas iš pagrindinių teisinės valstybės elementų. Pavojus tokiam nepriklausomumui ir toliau didėjo, o tai aiškiai rodo, kad reikia veiksmingai koordinuoti pastangas šioje srityje. Tokia padėtis paskatino Europos Parlamentą pirmą kartą per visą istoriją pateikti raginimą Tarybai, kad ši priimtų sprendimą pagal ES sutarties 7 straipsnio 1 dalį, taip pat paraginti Europos Komisiją pateikti pasiūlymą dėl reglamento, kuriuo biudžeto požiūriu būtų sprendžiamos teisinės valstybės principo taikymo trūkumų problemos. Apytikriai du trečdaliai ES valstybių narių, siekdamos sustiprinti Nusikaltimų aukų teisių direktyvos taikymą, priėmė teisės aktus, kuriais nustatoma daugiau garantijų, susijusių su dalyvavimu baudžiamajame procese. Pripažindama, kad Stambulo konvencija apibrėžiami Europos žmogaus teisių apsaugos standartai smurto prieš moteris ir smurto šeimoje srityje, ES tęsė šios priemonės ratifikavimo procesą.

2018 m. ES ir kiti tarptautiniai subjektai toliau stengėsi įveikti didėjančias nacionalinio lygmens teisingumo srities problemas, visų pirma susijusias su teisminių institucijų nepriklausomumu. Nepriklausomos teisminės institucijos yra teisinės valstybės principo ir teisės kreiptis į teismą (ES sutarties 19 straipsnis ir ES pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnis) pagrindas. Nepaisant ES ir kitų tarptautinių subjektų nuolatinių pastangų, padėtis teisinės valstybės srityje kai kuriose ES valstybėse narėse, ypač teisminių institucijų nepriklausomumo požiūriu, kėlė vis didesnę susirūpinimą. Pavyzdžiui, pirmą kartą per visą ES istoriją Europos Parlamentas paragino Tarybą priimti sprendimą pagal ES sutarties 7 straipsnio 1 dalį (nustatomas akivaizdus pavojus, kad valstybė narė gali šiurkščiai pažeisti bendras vertybes, nurodytas ES sutarties 2 straipsnyje), taip pat paragino Europos Komisiją pateikti pasiūlymą dėl reglamento, kuriuo biudžeto požiūriu būtų sprendžiama visuotinių teisinės valstybės principo taikymo trūkumų problema. Tokie trūkumai apima grėsmę teisminių institucijų nepriklausomumui, savavališkus arba neteisėtus valdžios institucijų sprendimus, ribotą teisminių teisių gynimo priemonių prieinamumą ir veiksmingumą, teismų sprendimų nevykdymą ir apribojimus, taikomus veiksmingiems teisės pažeidimų tyrimams, baudžiamajam persekiojimui dėl jų ar sankcijų skyrimui.

9.1 FRA nuomonė

ES ir jos valstybės narės raginamos toliau dėti daugiau pastangų ir aktyviau bendradarbiauti, siekiant išlaikyti ir didinti teisminių institucijų nepriklausomumą, nes tai yra labai svarbi teisinės valstybės principo dalis. Reikėtų dar aktyviau rengti kriterijus ir kontekstinius vertinimus, kad ES valstybės narės galėtų tinkamu

ir panašiu būdu atpažinti ir spręsti bet kokias galimas su teisinės valstybės principu susijusias problemas. Tokie nuolatiniai vertinimai taip pat būtų naudingi taikant pasiūlytą ES reglamentą, kuriuo siekiama spręsti visuotinių teisinės valstybės principo taikymo trūkumų klausimą. Be to, susijusios ES valstybės narės turėtų vadovautis rekomendacijomis, pavyzdžiui, Europos Komisijos rekomendacijomis, kurias ji pateikia pagal savo teisinės valstybės priemonių sistemą ir bendradarbiavimo ir tikrinimo mechanizmą, kad užtikrintų teisinės valstybės principo laikymąsi.

Tarp teigiamų pokyčių 2018 m. buvo tai, kad daugiau ES valstybių narių priėmė teisės aktus, kuriais įgyvendinama Nusikaltimų aukų teisių direktyva (Direktyva 2012/29/ES). Iš kai kurių valstybių narių duomenų apie nacionalinę padėtį matyti, kad aukoms vis dar sudėtinga pranešti apie nusikaltimus ir kad jų teisės nėra veiksmingai įgyvendinamos skirtingais lygmenimis, įskaitant procedūrinius aspektus. Kai kuriose valstybėse narėse padaryti teigiami pokyčiai, kuriais siekiama užkirsti kelią tolesnei arba antrinei viktimizacijai. 2018 m. gegužės 30 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl Nusikaltimų aukų teisių direktyvos įgyvendinimo, kurioje kritikuoja tai, kad Komisija nepateikė Nusikaltimų aukų teisių direktyvos taikymo ataskaitos, kaip nustatyta direktyvos 29 straipsnyje.

9.2 FRA nuomonė

ES valstybės narės turėtų toliau stengtis veiksmingai įgyvendinti nusikaltimų aukų teises, užtikrinti informuotumą apie teises, galimybę gauti tinkamas paramos paslaugas ir kad aukoms būtų prieinamos veiksmingos teisių gynimo priemonės.

2018 m. Europos Sąjunga dirbo siekdama ratifikuoti Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija). Konvenciją ratifikavo dar trys ES valstybės narės, tad 2018 m. pabaigoje iš viso buvo 20 konvenciją ratifikavusių ES valstybių narių. Kalbant apie Europos standartų, taikomų moterų apsaugai nuo smurto, nustatymą, svarbiausias orientyras yra Stambulo konvencija. Visų pirma,

konvencijos 36 straipsnyje jos šalys įpareigojamos visus priverstinius lytinius santykius laikyti nusikaltimu ir patvirtinti požiūrį, kuriuo akcentuojama ir remiama besąlyginė asmens seksualinė nepriklausomybė. 2018 m. kai kurios valstybės narės ėmėsi priemonių, kad suderintų savo teisės aktus su šios konvencijos reikalavimais.

9.3 FRA nuomonė

Visos ES valstybės narės, kurios dar neratifikavo Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija), ir pati ES raginamos tai padaryti. FRA ragina valstybes nares pašalinti su apsauga susijusias spragas nacionaliuose teisės aktuose ir apsvarstyti galimybę visus priverstinius lytinius santykius laikyti nusikaltimu, kaip nustatyta Stambulo konvencijos 36 straipsnyje.

10 Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimo raida

2018 m., praėjus dešimtmečiui nuo Jungtinių Tautų (JT) neįgaliųjų teisių konvencijos (NTK) įsigaliojimo, ją ratifikavo visos ES valstybės narės. Europos Parlamento ir Tarybos laikinasis susitarimas dėl pasiūlyto Europos prienamumo akto buvo svarbus ES lygmens veiklos siekiant įgyvendinti NTK etapus. Tai kartu su veiksmis, kuriais siekiama užtikrinti neįgaliųjų teises 2021–2027 m. daugiamečioje finansinėje programoje numatytose ES finansavimo priemonėse, rodo, kad NTK konkrečiai daro įtaką ES teisei ir politikai. Nacionaliniu lygmeniu dar buvo likę spragų tiek NTK įgyvendinimo, tiek jo stebėsenos srityje. Vis dėlto kai kurių valstybių narių iniciatyvos, kuriomis siekiama įtraukti neįgaliuosius ir jiems atstovaujančias organizacijas į sprendimų priėmimo procesus, parodė, kad palaiptai daroma pažanga siekiant vieno iš pagrindinių NTK tikslų.

Svarbų vaidmenį remiant valstybių narių pastangas užtikrinti savarankišką gyvenimą atlieka ES struktūriniai ir investicijų fondai (ESI fondai). Į pasiūlytus reglamentus, skirtus 2021–2027 m. finansavimo laikotarpiui, įtrauktos svarbios pagrindinių teisių garantijos, visų pirma vadinamosios reikiamos sąlygos ir numatytas didesnis stebėsenos komitetų vaidmuo. Pilietinė visuomenė, įskaitant neįgaliųjų organizacijas ir nacionalines žmogaus teisių institucijas, gali atlikti svarbų vaidmenį veiksmingos lėšų naudojimo stebėsenos srityje.

10.1 FRA nuomonė

Siekdamos kuo labiau padidinti ES struktūrinių ir investicijų fondų (ESI fondai) teikiamas galimybes remti savarankišką gyvenimą, ES ir jos valstybės narės turėtų užtikrinti, kad būtų visapusiškai paisoma Neįgaliųjų teisių konvencijoje ir ES pagrindinių teisių chartijoje įtvirtintų neįgaliųjų teisių. Šiuo atžvilgiu ES teisės aktų leidėjas turėtų patvirtinti naujas reikiamas sąlygas dėl veiksmingo ES pagrindinių teisių chartijos ir NTK taikymo ir įgyvendinimo, kaip nustatyta Europos Komisijos pasiūlytame kitos 2021–2027 m. daugiamečio finansinės programos laikotarpiui skirtame Bendrųjų nuostatų reglamente.

Kad galėtų vykdyti veiksmingą fondų ir jų veiklos rezultatų stebėseną, ES ir jos valstybės narės turėtų imtis veiksmų siekiant įtraukti į ESI fondų stebėsenos komitetus neįgaliųjų organizacijų ir nacionalinių žmogaus teisių institucijų atstovus. Jei šioms organizacijoms ir

institucijoms bus skirta žmogiškųjų išteklių ir tinkamas finansavimas ir šiam tikslui bus numatytos ES lėšos, pasiūlytos reikiamos sąlygos taps veiksmingesnės.

ES ir daugelis valstybių narių, laikydamosi savo įsipareigojimų pagal NTK 4 straipsnio 3 dalį, ėmėsi veiksmų, siekdamos įtraukti neįgaliuosius į teisėkūros ir politikos formavimo procesus. Vis dėlto su neįgaliaisiais dažnai nėra konsultuojamasi arba jie nėra aktyviai įtraukiami, kaip reikalaujama pagal konvenciją. Sistemingą dalyvavimą užtikrinančių oficialių struktūrų trūkumas, ribotos žmogiškosios ir finansinės galimybės dalyvauti gali prisidėti prie to, kad neįgalieji nebus įtraukti į konvencijos įgyvendinimo pastangų planavimo, įgyvendinimo ir stebėsenos procesą.

10.2 FRA nuomonė

ES institucijos ir ES valstybės narės turėtų aktyviai įtraukti neįgaliuosius, be kita ko, per jiems atstovaujančias organizacijas, į sprendimų priėmimo procesą. Šiuo tikslu valstybės narės ir ES institucijos turėtų labiau įtraukti neįgaliųjų organizacijas, be kita ko, steigdamos patariamuosius arba konsultacinius organus. Neįgaliųjų atstovai turėtų būti skiriami visateisiais tokių organų nariais, turinčiais tokias pačias teises kaip ir kiti nariai, ir jiems turėtų būti suteikta galimybė naudotis išteklių, būtinais tam, kad jie galėtų prasmingai dalyvauti.

Šešios valstybės narės ir ES neratifikavo Neįgaliųjų teisių konvencijos fakultatyvaus protokolo, kuriuo asmenims suteikiama galimybė teikti skundus Neįgaliųjų teisių konvencijos komitetui, o komitetui, gavus „patikimos informacijos <...>, kad šiurkščiai ar sistemingai pažeidžia[mos] šioje Konvencijoje įtvirtint[os] teis[ės]“, galimybė inicijuoti konfidencialius tyrimus (6 straipsnis).

10.3 FRA nuomonė

ES valstybės narės, dar netapusios Neįgaliųjų teisių konvencijos fakultatyvaus protokolo šalimis, turėtų apsvarstyti galimybę užbaigti reikiamas procedūras ir šį protokolą ratifikuoti, kad šis dokumentas būtų ratifikuotas visoje Europos Sąjungoje. ES taip pat turėtų apsvarstyti galimybę skubiai imtis veiksmų fakultatyviam protokolui patvirtinti.

2018 m. pabaigoje tik viena valstybė narė dar nebuvo sukūrusi sistemos konvencijos įgyvendinimui

skatinti, apsaugoti ir kontroliuoti, kaip reikalaujama NTK 33 straipsnio 2 dalyje. Vis dėlto veiksmingam kai kurių esamų struktūrų veikimui trukdo tokios kliūtys kaip nepakankami išteklių, riboti įgaliojimai ir negebėjimas užtikrinti sistemingo neįgaliųjų dalyvavimo, taip pat nepriklausomumo pagal Paryžiaus principus dėl nacionalinių žmogaus teisių institucijų veikimo trūkumas.

10.4 FRA nuomonė

ES ir jos valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę pagal Neįgaliųjų teisių konvencijos 33 straipsnio 2 dalį sukurtoms stebėsenos sistemoms skirti pakankamai finansinių ir žmogiškųjų išteklių ir tai daryti nuolat. Kaip išdėstyta 2016 m. FRA nuomonėje dėl reikalavimų pagal NTK 33 straipsnio 2 dalį ES lygmeniu, jos turėtų garantuoti stebėsenos sistemų tvarumą ir nepriklausomumą, užtikrinant, kad jų veikla būtų grindžiama tvirtu teisiniu pagrindu. Nustatant stebėsenos sistemų sudėtį ir veiklą, turėtų būti atsižvelgta į Paryžiaus principus dėl nacionalinių žmogaus teisių institucijų veikimo.

2018 m. pagrindinių teisių apsaugos srityje padaryta pažanga, tačiau neišvengta ir nesėkmių. FRA 2019 m. ataskaitoje apie pagrindinių teisių būklę apžvelgiami svarbiausi ES 2018 m. sausio–gruodžio mėn. įvykę pokyčiai ir pateikiamos FRA nuomonės šiais klausimais. Atkreipiant dėmesį tiek į laimėjimus, tiek į neišspręstus probleminius klausimus, ataskaitoje pateikiamos įžvalgos svarbiausiais klausimais, kuriais ES diskutuojama dėl pagrindinių teisių.

Šių metų ataskaitos pagrindiniame skyriuje nagrinėjami žmogaus ir pagrindinių teisių bei darnaus vystymosi tikslų tarpusavio ryšiai. Kituose skyriuose nagrinėjami tokie klausimai kaip Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija ir jos taikymas valstybėse narėse, lygybė ir nediskriminavimas, rasizmas, ksenofobija ir susijusi nepakanta, romų integracija, prieglobs-tis ir migracija, informacinė visuomenė, privatumas ir duomenų apsauga, vaiko teisės, teisė kreiptis į teismą ir pokyčiai, susiję su Neįgaliųjų teisių konvencijos įgyvendinimu.

Papildoma informacija

Visa 2019 m. FRA ataskaita apie pagrindinių teisių būklę skelbiama <http://fra.europa.eu/en/publication/2019/fundamental-rights-report-2019>

Taip pat žr. susijusius FRA leidinius:

- FRA (2019 m.), 2019 m. ataskaita apie pagrindinių teisių būklę. FRA nuomonės, Liuksemburgas, Leidinių biuras, <http://fra.europa.eu/en/publication/2019/fundamental-rights-report-2019-fra-opinions> (visomis 24 ES oficialiosiomis kalbomis)
- FRA (2019 m.), *Implementing the Sustainable Development Goals in the EU: a matter of human and fundamental rights*, Liuksemburgas, Leidinių biuras, <http://fra.europa.eu/en/publication/2019/frf-2019-focus-sdgs-eu> (anglų ir prancūzų kalbomis)

Ankstesnes FRA konkrečių metų metines ataskaitas apie Europos Sąjungos iššūkius ir laimėjimus pagrindinių teisių srityje galima rasti <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/annual-reports> (anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis).

FRA – EUROPOS SĄJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ AGENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viena – AUSTRIJA
tel. + 43 158030-0, faksas + 43 158030-699
fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency

Europos Sąjungos
leidinių biuras

Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2019
© Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2019
© Nuotraukų autorius (iš kairės viršuje į dešinę apačioje): iStockphoto;
Europos Sąjunga; iStockphoto (3 ir 4);
ESBO (Milan Obradović); iStockphoto (6–10)

Print: ISBN 978-92-9474-565-1 ISSN 2467-2483 doi:10.2811/844025
PDF: ISBN 978-92-9474-556-9 ISSN 2467-2718 doi:10.2811/79884